

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ
ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

И.АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

Ж.БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ

Диссертациялык кеңеш Д 13.16.527

**Кол жазма укуктарында
УДК 811.161.1(575.2)(043.3)**

ДУЙШӨНБЕКОВА ГҮЛАЙЫМ

**ЖОЖДУН ТИЛДИК ЭМЕС ФАКУЛЬТЕТТЕРИНИН
СТУДЕНТТЕРИНИН КОММУНИКАТИВДИК КОМПЕТЕНЦИЯСЫН
КЕП МАДАНИЯТЫН ӨНҮКТҮРҮҮ ПРОЦЕССИНДЕ
КАЛЫПТАНДЫРУУ: ОРУС ТИЛИНИН
ПРАКТИКАЛЫК КУРСУНУН МАТЕРИАЛЫНДА**

13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы жана методикасы
(орус тили)

**Педагогикалык илимдердин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алууга карата жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ**

Бишкек - 2018

Иш Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университеттин
факультеттер аралык орус тил кафедрасында аткарылган

Илимий жетекчиси: педагогика илимдеринин доктору, профессор
Ахметова Нурлан Алымкуловна

Расмий оппоненттери: педагогика илимдеринин доктору, профессор
Добаев Кыргызбай Дуйшенбекович

педагогика илимдеринин кандидаты
Бостонова Парида Заядбековна

Жетектөөчү уюм: С.Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик
университетинин “Тилдер” жана “Педагогика
жана окутуунун технологиясы” кафедрасы
Дареги: 714000, Нарын ш., Ленин көч, 331.

Диссертация 2018-жылдын 26-октябрында саат 15.30да И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) жана психология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган 13.18.580 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот.

Дареги: 720023, Бишкек шаары, 10-кичи район, Саманчин көчөсү, 10 а

Диссертациялык иш менен И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Илимий китепканасынан таанышууга болот. Дареги: 720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51. <http://arabaev.kg/do.kg>

Автореферат 2018-жылдын 26-сентябрында таратылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, педагогика
илимдеринин кандидаты, доцент

Омурбаева Д.К.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Акыркы он жылдык ичинде өлкөдө болуп өткөн өзгөрүүлөр адистерди кесиптик даярдоого карата өзгөчө талаптарды коюуда. Алар тез-тез өзгөрүп жаткан жашоонун социалдык шарттары, өндүрүш процесстеринин, башкаруунун, бизнести жүргүзүүнүн үзгүлтүксүз өнүгүүсү жана өркүндөтүшү менен байланышта болушат.

Заманбап коомдун экономикалык, саясий жана социалдык кайра өзгөртүп түзүүлөрү, Кыргызстандын Болон процессине кириши, маалыматтык коомго карай өтүү жогорку билим берүү системасынын алдына маанилүү милдеттерди коюп, жогорку квалификациялуу адистерди даярдоонун сапатынын көйгөй маселелерин чечүүгө карай багытты алып чыккан.

Мамлекет кесипкөй кадрларды даярдоого жана тарбиялоого карата белгилүү бир талаптарды алып чыгат. Мындай талаптардын бири болуп жож тарабынан Мамлекеттик билим берүү стандартын ишке ашыруусу эсептелет, анткени билим берүүнүн мазмуну коомдун социалдык заказ кылуусу менен жөнгө салынат. Мамлекеттик билим берүү стандартынын талаптарына ылайык Кыргыз Республикасынын жогорку билим берүү жайларында табигый адистиктердин студенттери орус тилинин практикалык курсун окуп үйрөнүшөт. Бул Кыргыз Республикасындагы полимаданий жана көп тилдүү билим берүү Концепциясынын кабыл алынышы менен шартталган (2009). Бул курсту окуп изилдөө орус тилинин инсанды калыптандыруудагы кесиптик окутуунун предметтик жана коммуникативдик мазмуну менен байланышкан тилдик каражаттарга ээ болбостон мүмкүн болбой турган уникалдуулугу жана ири мүмкүндүктөрү менен түшүндүрүлөт.

Билим берүүнүн заманбап концепциясы өз максаты катары өзүн келечектеги кесиптик ишмердик чөйрөсүндө натыйжалуу ишке ашырууга карата жөндөмдүү болгон инсанды өнүктүрүү максатын алдына коет. Ушуга байланыштуу өзгөчө мааниге студенттердин орус тилин чоочун тил катары изилдөө процессиндеги коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандыруу жана өнүктүрүү ээ болот. Инсандын коммуникативдик компетенттүүлүгүнүн деңгээлинен көпчүлүк учурда анын баарлашуу боюнча өнөктөштөрү менен өз ара аракеттенишүүсүнүн жана коомдогу өзүн ишке ашыра алуусунун ийгиликтүүлүгү көз каранды болот.

Коммуникативдик компетенттүүлүк – бул башкалады түшүнүү жана өзүнүн өздүк айтууларын, баарлашуунун максаттарына, чөйрөлөрүнө, кырдаалдарына адекваттуу болгон кептик жүрүм-турумун жаратуу жөндөмү гана эмес, бирок ал өзүнө негизги кеп жүргүзүү түшүнүктөрүн билүүнү камтып турат: кептин стилдери, типтери: сүрөттөө, жай баяндоо, ой жүгүртүү; тексттеги сүйлөмдөрдүн байланышуу ыкмалары, текстке талдоо жүргүзө билүү; кеп маданиятына жооп бере турган параметрлерге байкоо жүргүзүү.

Заманбап шарттарда төмөн болгон кептик маданият адистердин атаандаштык жөндөмдөрүнө терс таасир көрсөтө турган фактор болуп саналат. Адамдын кептик маданияты канчалык жогору болсо, ал ошончолук кесиптик ишмердиктин милдеттерин продуктивдүүрөөк чечет. Келечектеги адиске өзүнүн оозеки айтуусун гана кура билүү, өз позициясын кептик баарлашуу маданиятынын эрежелерин

сактоо менен кармана алуу гана маанилүү болбостон, башкалардын кебин түшүнө билүү жана ага адекваттуу реакция кылуу дагы маанилүү. Жогорку мектептин бүгүнкү күндөгү маанилүү милдеттеринин бири болуп келечектеги адистердин өзүн-өзү окутууга жана ишкер чөйрөдө баарлашуунун көндүмдөрүнө ээ болушкан, сабаттуу жаза билүүгө, тилдин бардык каражаттарын колдоно алуучу, б.а. келечектеги кесиптик ишмердикке даярдыгын калыптандыруу болуп эсептелинет.

Коммуникациялык компетенцияга, маданияттын жогорку деңгээлине, анын ичинде кеп маданиятына ээ болгон, ошондой эле динамикалуу коомдун шарттарында мобилдүү аракеттенүүчү ар тараптуу адисти даярдоо көптөгөн изилдөөчүлөрдүн акыл-эсин ээлеп келүүдө.

Коммуникациялык компетенттүүлүктү калыптандыруу жөнүндө алдыңкы лингводидактикалык теорияларда, И.А. Зимняя, Г.А. Китайгородская, В.Г. Костомаров, О.Д. Митрофанова, Е.И. Пассова, В.В. Сафоновалардын ж.б. эмгектеринде кеп болот.

А.А.Залевскаянын психолингвистикасында, М.С. Коган, В.М. Соковин, Б.Д. Парыгиндердин – философиясында; Б.Г. Ананьевдин, А.А. Бодалев, Ю.Н. Емельянов, А.А. Леонтьевдердин ж.б. психологиясында, Н.В. Кузьмин, В.В. Соколова, Г.С. Трофимовалардын педагогикасында баяндалат.

Биздин республикабызда жождун студенттеринин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун көйгөй маселелерине төмөнкү окумуштуулардын эмгектери арналган: Д.Дж.Арыпбекова, Н.А.Ахметова, К.А.Биялиев, К.Д.Добаев, С.А. Елебесова, Д.Д. Куттубаева, Г.М. Калматова, В.И. Мусаева, З.Б. Чатоева, М.Х.Манликова, Д.К.Омурбаева ж.б.

Кош тилдүүлүк шарттарында кептик маданиятты түшүнүүнү кеңейтүүчү болуп казакстандык окумуштуулар М.Р.Кондубаеванын, Т.А. Кульгильдинованын, С.С.Кунанбаеванын, А.Т. Чакликованын ж.б.лардын изилдөөлөрү эсептелишет.

Ошентип, орус тилин бөлөк тил катары окутуудагы компетенттүүлүк ыкмасынын башкы максаты студенттин ар тараптуу өнүккөн инсандыгын, анын теоретикалык ой жүгүртүүсүн, тилдик интуициясын жана мүмкүндүктөрүн, кептик баарлашуу жана жүрүм-турум маданиятын калыптандырууда камтылып турат.

Заманбап коом коммуникациялык компетенттүүлүктүн жогорку деңгээли, өз алдынчалуулук, ой жорууларынын көз карандысыздыгы сыяктуу башка адамдардын пикирлерине карата урматтоосу менен айкалышып турган сапаттары менен айырмалануучу инсанга болгон муктаждыкты сезип турган кези. Ийгиликтүү коммуникативдик ишмердик инсанды калыптандырууга шарт түзөт. Заманбап коомдун глобалдуу проблемаларынын бири болуп өз ойлорун так жана сабаттуу туюндура албоо эсептелет.

Азыркы мезгилде жождун улуттук топторунун студенттеринин кеп маданиятын өнүктүрүүнүн көйгөй маселеси чектен тышкары маанилүү жана актуалдуу болуп саналат. Келечектеги адистер чөйрөсү үчүн баарлашуу – кептик өз ара аракеттенишүүнүн натыйжалуулугуна жетишүүнүн актуалдуу көйгөй маселес аны чечүү студенттердин кептик жанрларды өздөштүрүүсүнөн, кептик жүрүм-турумдун тактикасынын жана стратегиясынан көз каранды болот.

Өлкөдөгү заманбап социомаданий кырдаал, заманбап адамдын кебинин маданиятынын деңгээли байкаларлык эле төмөндөп жаткандыгы тууралуу

күбөлөндүрүп турат. Азыркы орус адабия тилинин ченемдерин туура эмес пайдалануу, сленгди, жөнөкөй кепти пайдалануу, жалпыга маалымдоо каражаттарында жана жаш адамдардын сүйлөгөнүндө ченемдик эмес жана чет тилдик лексиканы колдонуу байкалууда. Бүгүнкү күндө адамдын кесипкөйлүгүнүнүн маанилүү көрсөткүчтөрүнүн бири болуп анын кептик маданиятынын деңгээли, сөзгө сабаттуу ээ болуу, коммуникативдик жөндөмдөрү, баарлашууга болгон көндүмү саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн темасынын илимий программалар менен болгон байланышы: Изилдөө Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин расмий орус тили кафедрасынын илимий-изилдөөчүлүк иштеринин алкактарында аткарылган.

Изилдөөнүн объекти: жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кептик маданиятты өнүктүрүү процессинде калыптандыруу.

Изилдөөнүн максаты – заманбап илимий теорияларды эске алуу менен жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун структуралык-мазмундуу моделин орус тилинин практикалык курсун изилдөө учурунда кептик маданиятты өнүктүрүү процессинде негиздөө, иштеп чыгуу жана аны тажрыйбалуу-эксперименталдык иштердин жыйынтыктары боюнча текшерүү.

Бул максаттарга жетишүү үчүн төмөнкүдөй милдеттер алдыга коюлган жана чечилген:

- изилдөөнүн темасы боюнча лингвистикалык, илимий-методикалык адабияттарга талдоо жүргүзүү; жождун тилдик эмес факультеттеринин улуттук топтору үчүн орус тили боюнча окуу китептерине, окуу колдонмолоруна жана программаларына жана колдо бар болгон педагогикалык тажрыйбага талдоо жүргүзүү;

- жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде анын компоненттеринин түзүүчүлөрүнүн: максаттуу, мазмундуу, ишмердик жана текшерүүчү-жыйынтык чыгаруучуларынын бүтүндүгүнүн, маулдашылгандыгынын жана өз ара байланышынын негизинде калыптандыруунун түзүмдүк-мазмундуу моделин иштеп чыгуу;

- жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруунун иштелип чыккан түзүмдүк-мазмундуу моделин тажрыйбалуу-эксперименталдуу текшерүү.

Диссертациянын тандалып алынган методологиясы жана алдыга коюлган максаттары менен милдеттери үч баскычта жүргүзүлгөн **изилдөөнүн жүрүшүн** аныкташкан.

Биринчи баскыч (2008-2011-жж.) – изилденип жаткан көйгөй маселенин педагогика, лингводидактика, лингвистика тармагындагы теоретикалык негиздерин изилдөө жана талдоо жүргүзүү; диссертациялык изилдөөнүн тематикасына жакын болгон ата мекендик жана чет элдик изилдөөлөр менен таанышуу; изилдөөнүн

методологиясын аныктоо (педагогикалык эксперименттин программаларынын максаттары, милдеттери жана иштеп чыгуулары).

Экинчи баскыч (2011-2014-жж.) – жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруу моделин жана технологияларын иштеп чыгуу; автордук иштелип чыгарылган технологияны апробациялоо боюнча констатациялоочу жана калыптандыруучу эксперименттерди уюштуруу жана жүргүзүү.

Үчүнчү баскыч (2014-2016-жж.) – изилдөөнүн жыйынтыктарын иштеп чыгуу, жалпылоо жана системалаштыруу, диссертациянын жана авторефераттын текстин тариздетүү.

Изилдөөнүн илимий жаңычылдыгы. Диссертациялык изилдөөдө:

- илимий-педагогикалык жана лингвистикалык адабиятка талдоо жүргүзүүнүн негизинде “компетенция”, “компетенттүүлүк”, “кеп маданияты” түшүнүктөрүнүн маңызы жана негизги компоненттери аныкталышкан, алардын өз ара шарттуулугу жана бири биринен көз карандылыгы көрсөтүлгөн;

- жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруу учурунда орус тилине окутуунун интерактивдүү методдорунун өзгөчөлүктөрү аныкталган;

- жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруунун түзүмдүк-мазмундуу модели конструкцияланган, деталдаштырып иштелип чыгарылган, ишке киргизилген [модель өзүнө максаттуу (максаты, милдеттери); мазмундуу (окутуунун мазмуну жана кеп маданиятын өнүктүрүү процессиндеги коммуникативдик компетенцияны калыптандыруу принциптери); ишмердиктик (окутуу формалары жана методдору, педагогикалык технологиялар); текшерүүчү-жыйынтык чыгаруучу компоненттер (жыйынтыктуулук критерийлери, коммуникативдик компетенцияны калыптандыруунун моделин ишке ашыруунун натыйжалуулук деңгээлдери)];

- сунушталган түзүмдүк-мазмундуу моделдин жыйынтыктуулугу жана өзүнө окутуунун интерактивдүү методдорунун, окутуу принциптеринин, жыйынтыктуулук критерийлеринин жыйнагын камтып турган жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруу технологиялары негизделген.

Изилдөөнүн теоретикалык маанилүүлүгү анда жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруу жөнүндө заманбап элестетүүлөргө талдоо жүргүзүү дисциплина аралык деңгээлде жүзөгө ашырылгандыгында камтылып турат, бул негизде орус тилинин практикалык курсун лингводидактикалык камсыздоонун маңызы жана мазмуну такталган жана бул процесстин модели негизделген; жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруунун критерийлери жана аныктоо көрсөткүчтөрү аныкталган жана негизделишкен.

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү диссертациялык изилдөөдө камтылган теоретикалык материал орус тилинин практикалык курсу боюнча табигый факультеттердин студенттерин даярдоо боюнча жумушчу программаларды жана ДОМК иштеп чыгуу үчүн негиз болуп кызмат өтөгөн. Изилдөөнүн жыйынтыктары “Прогресс. Билим берүү. Жаштар” окуу куралынын негизине алынган.

Иштеп чыгуулар жана модель чет тилинин, кыргыз тилинин окутуучулары тарабынан колледждердин, лицейлердин, жалпы билим берүүчү мектептердин, жождордун практикалык ишмердигинде, ошондой эле дистанттык окутууну уюштуруу учурунда пайдаланылышы ыктымал.

Коргоого алынып чыгарылып жаткан негизги жоболор:

1. Кептик маданият – бул жогорку квалификациялуу адистин кесиптик чеберчилигинин маанилүү кыры, ао эми анын өнүгүүсү – тилдик эмес факультеттердин студенттерин кесиптик окутууга карата даярдоонун маанилүү шарты.

2. Жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруунун долбоорлоштурулган түзүмдүк-мазмундуу модели жождун тилдик эмес факультеттериндеги орус тилине бөлөк тил катары окутуунун мазмунунун өзгөчөлүгүн, ошондой эле өз ара байланышкан: максаттуу, мазмундуу, ишмердиктик, текшерүүчү-жыйынтыктоочу компоненттер түрүндөгү ички түзүмүн чагылдырып турат, аны менен изилденип жаткан процесстин динамикасын жана көнүгүүлөр менен тапшырмалардын тиешелүү комплексин ишке ашыруу учурунда божомолдонгон жыйынтыкка жетишүүнү камсыздайт.

3. Моделге киргизилген көнүгүүлөрдүн комплекси баскычтуу түрдө студенттер тарабынан бүтүндөй кептик ишмердикти өркүндөтүү үчүн жана кептик маданиятты өнүктүрүү процессинде коммуникативдик компетенцияны калыптандыруу үчүн тилдик материалды продуктивдүү өздөштүрүүгө мүмкүндүк берет.

4. Критериалдык-аныктоочу аппарат, жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруунун динамикасын натыйжалуу коммуникативдик-кепдик даярдыгынын жыйынтыгы катары аныктоого мүмкүндүк берет, ал төмөнкү критерийлер жана аларга дал келүүчү көрсөткүчтөр боюнча аныктала турган коммуникативдик компетенциянын деңгээлдеринин мүнөздөмөлөрүн (жогорку, орточо, төмөнкү) камтып турат: когнитивдүү, операциялык-ишмердиктик (тил билимдери, баарлашуу крдаалдарында грамматикалык билимдерди колдонуу көндүмү: диалогдук жана монологдук кепте; кеп маданиятынын эрежелерин билүү; социалдык жана кесиптик баарлашуу кырдаалдарында, сөз пайдалануунун тактыгын, көркөмдүүлүгүн, кыскалыгын, логикалуулугун ж.б. так сактоо менен креативдүүлүктү жана импровизациялоону жүзөгө ашыруу жөндөмү).

Изденүүчүнүн жеке салымы диссертацияда баяндалган илимий жыйынтыктарды алууда, изилдөөнүн алдыңкы жоболорун теоретикалык иштеп чыгарууда, алынган жыйынтыктарды иштеп чыгууда жана интерпретациялоодо

турат. Диссертациялык изилдөө автордун жождогу, Ж.Баласагын ат. КУУнун табигый билимдер факультеттериндеги көп жылдык илимий-педагогикалык эмгегинин жыйынтыгы болуп саналат.

Изилдөөнүн теоретикалык жоболорунун жана практикалык жыйынтыктарынын **апробациялануусу** жүзөгө ашырылган: «Лингвистиканын жана маданият аралык коммуникациянын көйгөй маселелери» жождор аралык и.-практ.конф-да, 2005, Ж.Баласагын ат. КУУ; «КМШ өлкөлөрүнүн коомчулугундагы орус тили» Эл аралык конгрессинде, 2005 – Бишкек; 30илимий-практ. Конф. 2009, Бишкек: Ж.Баласагын ат. КУУ; «Орус тили өзгөрүп жаткан чындык шарттарында» Эл аралык и.-практ. Конф., ноябрь, 2014, Бишкек: Ж.Баласагын ат. КУУ; «Жаңы формация шарттарындагы кесиптик окутуунун актуалдуу проблемалары» Эл аралык и.-практ. Конф. – Бишкек: И.Арабаев ат. КМУ, ноябрь, 2014; «Манас» ааламы – улуттук стратегиялык акыл-эстин жана мекенчилдиктин символу» Жождор аралык и.-практ.конф. И.Арабаев ат. КМУ. – Бишкек, 2014; «Мектептеги жана жождогу билим берүү процессинин актуалдуу проблемалары» Эл аралык и.-практ.конф. – Бишкек: Ж.Баласагын ат. КУУ, 2015; «Гуманитардык илимдер XXIкылымда»XXIV Эл аралык и.-практ. конф.– РФ. – Москва; РФтеги VVIIЭл аралык и.-практ. конф, Чебоксары, 2015, 2016-жж.

Жарыялоолордогу диссертациянын жыйынтыктарын чагылдыруунун толуктугу. Изилдөөнүн жыйынтыктары КР ЖАКы тарабынан сунушталган басылмаларда жарыяланган 21 макалада чагылдырылган, 3 макала РИНЦ басылмаларында жарыяланган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертация киришүүдөн, 3 баптан, корутундудан, адабияттардын тизмесинен, аларда изилдөөнүн жумушчу материалдары берилген тиркемелерден турат.

НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөөнүн актуалдуулугу негизделет, проблеманын иштелип чыгуусунун даражасы каралат, изилдөөнүн илимий аппараты калыптандырылат – объект, предмет, максат жана милдеттер. Изилдөөнүн илимий жаңычылдыгы, анын теоретикалык жана практикалык маанилүүлүгү мүнөздөлөт.

«Орус тилине окутуу учурундагы коммуникативдик компетенцияны калыптандырууда тилдик эмес факультеттердин студенттеринин кептик маданиятын өнүктүрүүнүн теоретикалык негиздери» аталышындагы I бапта коммуникативдик компетенциянын маңызы ачылып берилет, орус тилине бөлөк тил катары окутуу учурунда кептин маданиятын өнүктүрүү маселелери чагылдырылат, «компетенттүүлүк» жана «компетенция» түшүнүктөрүн чектөөлөр жүргүзүлөт.

«Коммуникативдик компетенция» түшүнүгүн илимий изилдөөлөрдү талдоого алуу бул феномендин политүзүмдүүлүгү жана көп компоненттүүлүгү тууралуу айтууга мүмкүндүк берет. Билим берүүнүн мазмунун метапредметтикке (бардык предметтер үчүн жалпы), предмет аралыкка (предметтер цикли үчүн же билим берүү тармактары үчүн мүнөздүү) жана предметтикке (өз алдынча окуу предмети үчүн) бөлүнүүсүн көңүлгө алып, А.В. Хуторской өз эмгектеринде компетенциялардын үч деңгээлдүү иерархиялар

моделин караштырат: негизги, билим берүүнүн жалпы мазмунуна карата тиешелүү; жалпы предметтик, предметтер чөйрөсүн аныктоо үчүн зарыл болгондор; предметтик, жеке жана конкреттүү сүрөттөөнү сыяктуу эле белгилүү окуу предметтеринин алкактарында калыптануу мүмкүндүгүн да билдирип турушкандар.

Компетенциялардын типологиясын көрсөтөлү: негизги (жалпы маданий), каалагандай кесиптик ишмердикке тиешелүү боло тургандар; базалык (кесиптик), белгилүү адистиктин өзгөчөлүгүн чагылдыруучулар (бул учурда, биологдун, химиктин); атайын (коммуникативдик компетенция), башка тилдеги кептик ишмердикти чагылдыруучу. Ошентип, тилдик эмес факультеттердин студенттеринин окутуунун пландаштырылган жыйынтыктары катары диссертациялык изилдөөдө келечектеги жогорку квалификациялуу адистин орус тилиндеги оозеки жана жазуу жүзүндөгү кесиптик баарлашуунун конкреттүү кырдаалдарында коммуникативдик милдетке жана социомаданий жана адабий ченемдерге ылайык түшүнүү жана аны жаратуу мүмкүндүгүн өнүктүрүү, башкача айтканда келечектеги адистердин коммуникативдик компетенциясын өнүктүрүү белгиленген. Лингвистикалык, социолингвистикалык, лингвомаданияттык, дискурствдүү, стратегиялык, прагматикалык компетенциялар параллель өнүгүү процессинде өз ара аракеттенишип **коммуникативдик компетенцияны** түзүшөт.

Н.А. Ахметованын, И.А. Зимняянын, Д.И. Изаренковдун, А.В. Хуторскийдин изилдөөлөрүнө таянып, жогорку квалификациялуу адистин кесиптик компетенттүүлүгү алдында биз инсандын системага уюштурулган удаалаш кеткен жалпы маданий, кесиптик жана лингвистикалык компетенцияларын кесиптик милдеттерди натыйжалуу чечүү максаты менен, анын ичинде орус тилинин каражаттары менен дагы мобилизациялоонун интеграцияланган жөндөмүн түшүнөбүз. Коммуникативдик компетенция, келечектеги адистин кесиптик компетенттүүлүгүнүн орус тилин кесиптик милдеттерди чечүү каражаттары катары пайдалануу процессиндеги натыйжалуу өз ара аракеттенишүү мүмкүндүгүн камсыздоочу ажыратылгыс компоненти болуп саналуу менен комплекстүү инсандык ресурсту түшүндүрүп турат.

Кептик ишмердик жана кептик маданият заманбап адамдын жашоосунда маанилүү орунду ээлейт. Социомаданий кырдаал студенттердин кебинин маданиятынын деңгээлинин олуттуу төмөндөөсүн көрсөтүп турат. нормадан тышкары жана чет элдик лексиканын, жөнөкөй тилдин популярдашуусу байкалууда. Адамдын бүгүнкү күндөгү ийгиликтүүлүгүнүн жана кесипкөйлүгүнүн маанилүү көрсөткүчү болуп анын кептик маданиятынын деңгээли, сөздү сабаттуу колдонуусу эсептелет.

Кепте негизги орун ишкер диалогду түзүү көндүмүнө, оозеки жана жазуу кебин баарлашуунун маанилүү каражаты катары билүүсүнө бурулат. Оозеки кеп баарлашуу учурунда ири контактты камсыздайт. Ошентип, кеп ишмердиги – бул татаал процесс, ал активдүү кеп катары берилиши мүмкүн – бул экспрессивдүү, жана кабыл алына турган кеп – импрессивдү катары болушу да ыктымал. Кеп тышкы сыяктуу эле, ички дагы болушу мүмкүн, ал кеп ишмердигинин төрт түрү катары берилген: аудирлөө, сүйлөө, окуу жана жазуу.

Коммуникативдик компетенция – бул кептик ишмердик үчүн, адекваттуу максаттарга, чөйрөлөргө, баарлашуу кырдаалы үчүн зарыл болгон билимдердин, көндүмдөрдүн, жөндөмдөрдүн жыйнагы. Коммуникативдик компетенция зарыл болгон тилдерди, курчап турган адамдар жана окуялар менен өз ара аракеттенишүү билимдерин, топто иштөө көндүмдөрүн, жамааттагы ар түрдүү социалдык ролдорду аткарууну камтып турат. Тилдик жана коммуникативдик компетенция кептик баарлагуунун көндүмдөрүн жана жөндөмдөрүн калыптандырууга шарт түзөт.

Биздин ишибиздин контекстинде башка тилдеги өздүк коммуникативдик компетенция өзүнө төмөнкүлөрдү камтыган маанилүүлүктү түшүндүрүп турушат:

- кесиптик коммуникациянын катышуучуларынын орус тилиндеги аутентикалык оозеки жана жазуу кебин угуп түшүнүп кабыл алуу жөндөмү;

- публицистикалык, тиричилик, кесиптик мүнөздөгү тексттерди оозеки кабыл алуу жана окуу учурунда башкы ойду жана актуалдуу маалыматты бөлүп алуу жөндөмү;

- социалдык жана кесиптик баарлашуунун конкреттүү кырдаалдарында орус тили үчүн мүнөздүү болгон коммуникациянын максаттарына жана социомаданий ченемдерге жана кеп маданиятынын максаттарына жооп бере турган кептик айтууларды жаратуу жөндөмү;

- жаңы кырдаалдарда оозеки жана жазуу жүзүндөгү тексттерди түзүү жөндөмү.

Заманбап баскычта улуттук топтордун студенттеринин кесиптик даярдыгына карата өзүнө **кеп маданиятын** камтый турган инсандын коммуникативдик маданиятына карай олуттуу талаптар коюлууда. Студенттердин кебинин маданиятын өнүктүрүү алардын коммуникативдик жана жалпы маданиятынын ажыратылгыс бөлүгү болуп саналат. Кеп маданияты – бул адамдын руханий маданияты жана анын инсан катары жалпы өнүгүүсүнүн деңгээли. Бул эне тилине жана бөлөк тилдерге карата сүйүүсүн жана урматтоосун туюндуруу. Ал руханий мурастын баалуулугу жана адамзаттын маданий жетишкендиктери тууралуу күбөлөндүрүп турат. Студенттердин чет тилдүү кеби чындыгында маданияттуу болушу үчүн, студенттер өз сөз запасын жаңы сөздөр менен толуктап тура алгандай ишти туруктуу жүргүзүү, ар түрдүү стилистикалык жана тематикалык багыттагы чыгармаларды окуп туруу зарыл болот. Мисалы, тексттер менен иш алып баруу учурунда өзү үчүн тексттердеги негизги сөздөрдү бөлүп алуу, ийгиликтүү жана адаттан тыш болгон айтууларды жана фразеологиялык топтомдорду эстеп калуу. Ар түрдүү адамдар менен жалпы тилтабышууга жана өзү үчүн аңгемелешүүнүн ар түрдүү темаларын бөлүп алууга аракет кылуу керек.

Кеп маданияты – бул, баарлашуунун белгилүү кырдаалдарында заманбап тил жанаэтика ченемдерин сактаган учурда алдыга коюлган коммуникативдик милдеттерге жетишүүдө [Е.Н. Ширяев], анын ичинде эне тили болбогон тилде дагы эң мыкты натыйжаны камсыздоого мүмкүндүк бере турган тил каражаттарын тандоо жана уюштуруу.

Кеп маданиятынын маанилүү сапаты болуп коммуникативдик максатка ылайыктуулук эсептелет – бул тил системасындагы кеп баарлашуусун ар бир кырдаалынын конкреттүү мазмунун туюндуруу үчүн табуу көндүмү. Коммуникативдик максатка ылайыктуулук кеп маданиятынын критерийи болуп саналат.

Кеп маданияты адамда руханийликтин жана асыл заттыктын жогорураак деңгээлин өнүктүрөт жана бул түшүнүк – билимдүү жана жогорку өнүккөн адам үчүн гана шарт эмес, ал ар бир маданияттуу жана кунт коюп турган адам үчүн зарылдык. Өз кебин бай жана кызыктуу кылуу менен, адам өзүн жана өз пикирин толук кандуураак туюнтууга окуп-үйрөнөт.

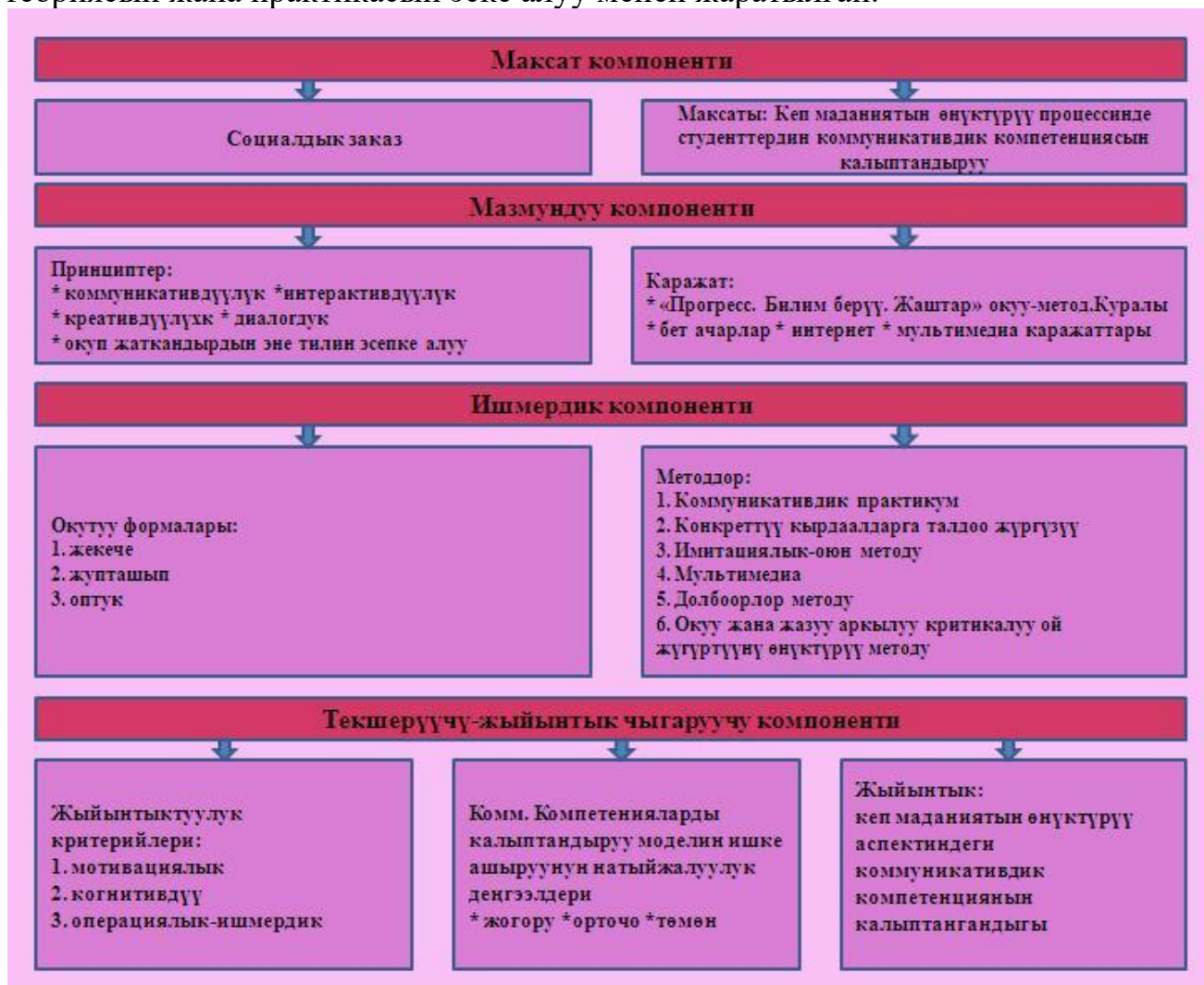
Дал ушул кеп маданияты баарлашууларды жеңилрээк жана эркин кыла алат. Сулуу, сабаттуу тандалып алынган сөздөрдө каалаган дене күчүнөн кубаттуураак келген күч камтылып турат. Кеп маданиятынын деңгээли жарым-жартылай адам өмүрүнүн образын жана көбүрөөк деңгээлде – бүтүндөй элдерин жашоо образын чагылдырып турат.

В.В. Виноградов жазган: «Оозеки жана жазуу кебинин жогорку маданияты, жакшы билим жана эне тилин сезе билүү, анын стилистикалык көп түрдүүлүгү менен колдоно билүү көндүмү – ар бир адам үчүн анын чыгармачылык ишмердигиндеги эң мыкты таканчык, эң мыкты жардамчы жана эң ишенимдүү сунуш болуп саналат». Ошондуктан улам бул сөздөр орус тилин чет тили катары окуп-үйрөнү учурунда актуалдуу болушат.

«Кеп маданиятын өнүктүрүү процессиндеги жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруу моделин негиздөө жана долбоорлоштуруу: орус тилинин практикалык курсунун материалында» аталышындагы II бапта кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун автордук технологиясы берилген. Чет тилдик коммуникативдик компетенциянын түзүмү кептик маданият аспектинен негизделет, долбоорлонгон технологиянын натыйжалуулугун камсыздай турган принциптер, каражаттар, көнүгүүлөр жана интерактивдүү тапшырмалардын комплекси жана анын компоненттеринин мазмундук толтурулушу аныкталышат.

Изилденип жаткан көйгөй маселе боюнча жогоруда келтирилген теоретикалык корутундуларды текшерүү мүмкүндүгү анын алкактарында кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде коммуникативдик компетенцияны калыптандыруунун доминант болгон каражаты болуп аларды ишке ашыруу инсан аралык өз ара аракеттенишүүнүн, биринчиден, кеп маданияты тууралуу билимдерди калыптандырууга; экинчиден, студенттер тарабынан коммуникативдик ишмердиктин ишкердик компонентинин мазмунун түзүүчү тилдик жана кептик көндүмдөрдү өздөштүрүүгө; үчүнчүдөн кеп маданиятын өнүктүрүү аспектиндеги кепөсиптик кептик баарлашуунун тажрыйбасын калыптандырууга жана актуалдатырууга багытталган инсан аралык өз ара аракеттенишүүнүн кырдаалдарын жаратууга шарт түзө турган тиешелүү моделин жаратуу зарылдыгын пайда кылган.

Түзүмдүк-функционалдык курам позициясынан моделде (1-сүр. караңыз) биз максаттуу, мазмундуу, ишмердиктик жана текшерүүчү-жыйынтык чыгаруучу компоненттерди бөлүп көрсөттүк. Түзүмдүк-функционалдык моделдин маанилүү мүнөздөмөсү болуп, анда ичкисиокутуу процессинде ар түрдүү педагогикалык концепциялардын, системалардын, технологиялардын оптималдуу айкалышуусун, ал эми тышкысы – жождордун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоого карата социалдык заказды аткарууга карата өзгөрүп жаткан шарттарда жана талаптарда коммуникативдик компетенцияны калыптандыруунун ийкемдүүлүгүн жана варианттуулугун камтып турганы жана тышкы курамдар саналышат. Кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун түзүмдүк-мазмундуу модели лингводидактиканын жана чет тилдик түзүлүштүн теориясын жана практикасын эске алуу менен жаратылган.

1-сүр. Кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун түзүмдүк-мазмундуу модели

Ал заманбап изилдөөчүлөр: Н.А. Ахметова, К.А. Биялиев, Е.А. Быстрова, К.Д. Добаев, М.Р.Кондубаева, В.И. Мусаева, В.Г. Костомаров, О.Д. Митрофанов, Е.И. Пассов, Джон Равен, В.В. Сафонова ж.б.лар тарабынан иштелип чыгарылган маанилүү теоретикалык корутундуларга базаланат.

Маанилүү көйгөй маселелердин бири болуп, студенттердин көпчүлүк бөлүгү орус тилиндеги окуу материалын өздөштүрүүдө белгилүү кыйынчылыктарды сезе тургандыгы эсептелет жана, жыйынтык катары, өзүнүн окуу ишмердигинде термоналогияны пайдалануу билимдеринин жана көндүмдөрүнүн төмөнкү деңгээлин көрсөтүп турушат. Кыйынчылыктар, адат катары, биологиялык жана химиялык терминологияны изилдөө учурунда (алардын негиздери биологиянын жана химиянын мектеп курсунда каралса дагы) жана фундаменталдык түшүнүктөрдү өздөштүрүү учурунда пайда болушат, бул төмөнкү себептер менен шартталган:

- үчүнчү муундагы МАСТ сунуштоолору боюнча окуу ишмердиги билимдик парадигманы компетенттүүлүккө алмаштыруу менен байланышта. Ушуга байланыштуу окуу процессиндеги студенттердин өз алдынча билим алуу жана кесиптик-багытталган ишмердигин күчөтүү зарыл болуп калуусу менен;

- биологиянын, химиянын фундаменталдык негиздеринин абстракциясынын жогорку даражасы жана, анын натыйжасы катары, мындай маалыматты түшүнүүнүн төмөнкү деңгээли менен;

- «биология», «химия» предметтик тармагындагы өнүгүү динамикасы менен;

- Биологиянын жана химиянын заманбап абалын чагылдыруучу окуу материалынын татаалдануусу менен.

Бул окутуучуларды, окуучулардын кабыл алуу, түшүнүү, ассоциациялык ой жүгүртүү ж.б.лар сыяктуу когнитивдүү жана ой жүгүртүүчү процесстерин активдештирүүгө шарт түзүшө турган орус тилинин практикалык курсун окутуунун жаңы каражаттарын, методдорун жана технологияларын издөөгө карай стимулдаштырат.

Табигый илимдер адисинин кесиптик ишмердигине карата колдонулганда, ресурстар – бул тилди (коммуникациялык компетенция), маданиятты (лингвимаданий компетенция) билүү, ошондой эле адистиктин өзгөчөлүгү, өздүк когнитивдүү мүмкүндүктөр (конкреттүү кырдаалда адекваттуу коммуникативдик милдеттерди аткаруу үчүн зарыл болгон бардык тилдик ресурстарды мобилдештирүү менен тандоо жасоо жөндөмү жана даярдыгы). Кесиптик мамилелер практикасында дайыма алардан качууга мүмкүн болбой турган кандайдыр бир стандарттык кырдаалдар бар. Бул кырдаалдар үчүн этике формаларын жана жүрүм-турум эрежелерин иштеп чыгарышат. Этикет формалары–эң эле максатка ылайыктуу жүрүм-турумдун эрежелеринин жана формаларынын ишкер мамилелерде ийгиликке жетишүүгө шарт түзө турган узак мөөнөттүү тандалуусунун жыйынтыгы. Студенттерди ишкер этикет менен тааныштыруу абдан маанилүү.

Жогорку окуу жайларындагы кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде коммуникативдик компетенцияны натыйжалуу калыптандыруу үчүн, биринчиден, ушул процеске көмөк көрсөтө турган, экинчиден, ар бир студент

тарабынан ал үчүн кеп маданияты тармагында көндүмдөрдүн жана жөндөмдөрдүн калыптануусунун мүмкүн болгон деңгээлине натыйжалуу жетишүүсүн камсыздай турган көнүгүүлөр комплексин түзүү зарыл.

Коммуникативдик компетенцияны калыптандыруу үчүн динамикада бериле турган атайын бөлүнүп коюлган көндүмдөр зарыл болот. алар баскычтуу түрдө калыптандырылышат. Биринчи баскычы: **рецептивдүү-репродуктивдүү**, өзүнө ар түрдүү мүнөздөгү аракеттерди камтып турат: биринчи кезекте, окуу мотивациясын уюштуруу; тилдик үлгүлөрдү тууроо, машыгуучу көнүгүүлөр, байкоолордун материалындагы көнүгүүлөр, аудирленген жана окулган тексттерди түшүнүү, жаңы тилдик билимдерди ар түрдүү булактардан алуу (окуу китептери, Интернет).

Экинчи баскыч: **коммуникативдүү-жөнгө салуучу**, кептик жөндөмдөрдү калыптандыруу, алардын пикирин туюндуруу үчүн фразалар, клише берилишет, орус тилинин синонимдик, антонимдик жана башка көркөмдүк аражаттары жөнүндө маалыматтар берилет, студенттерде таза, туура, терминологиялык так жана көркөм кептин көндүмдөрү өркүндөтүлөт. Бул баскычта төмөнкүдөй көндүмдөр калыптандырылат: аңгемелешүүчүгө адекваттуу реакция; көйгөй маселенин кылдаалдык шайкештин көндүмү; коммуникацияны жөнгө салуу көндүмү; диалогдук, монологдук кеп көндүмү. Кеп көндүмдөрүн жана жөндөмдөрүн өркүндөтүү үчүн тексттеги маалымат менен белгилүү проблематика боюнча бар болгон фондук билимдерин байланыштырууга мүмкүндүк бере турган текстти жана дискурсту пайдалануу, текстте окулган менен өздүк божомолдоолордон баштап маанилүү болуп турат.

Үчүнчү, **креативдүү-конструкциялык**, баскычтын милдеттерине: тилдик билимдерди жаңы кырдаалдардагы интеллектуалдык жана практикалык чет тилдик чыгармачыл ишмердикте колдонуу кирет. Бул баскычта окутуунун интерактивдик методдорун пайдалануу максатка ылайыктуу: долбоорлор методу, критикалык ой жүгүртүүнү окуу жана жазуу аркылуу өнүктүрүү технологиясы, «мээ штурму», конкреттүү кырдаалдарга талдоо жүргүзүү, имитациялык-оюн методу (ролдук жана ишкер оюндар), мультимедиа ж.б.у.с.

Чет тилдик билим берүүнүн заманбап методикасында «көнүгүүлөр комплекси» түшүнүгү бул түшүнүктүн жалпы логикалык чечмеленүүсүнөн улам өз ара байланышкан жана биримдикти түзүүчү объекттердин ирээттелген ички уюштурулган жыйнагы катары аныкталат [Н.А.Ахметова, С.А. Елебесова, М.Р. Кондубаева, А.Н.Щукин ж.б.лар]. Н.И. Гез көнүгүүлөр системасын кептик ишмердиктин реалдуу бар болгон түрлөрүнүн кептик көндүмдөрүнүн жана мүнөзүнүн калыптануу удаалаштыгын эсепке алуу менен тилдик же операциялык кыйынчылыктардын өсүү тартибинде жайгаштырылган өз ара байланышкан аракеттер катары баалаган. Ошентип, көнүгүүлөр комплекси өзү менен анын компоненттери болуп өз ара байланышкан, өз ара көз каранды, иерархиялык жайгашкан жана функционалдуу бирдиктүү көнүгүүлөр болуп саналган, ал эми система түзүүчү фактор катары окутуу субъекти чыккан системалуу билим берүүнү түшүндүрүп турат. Көнүгүүлөр комплекси студенттердин окуучулардын когнитивдүү өзгөчөлүгүн эсепке алуу менен

кесиптик багыттын окуу компоненти менен интерактивдүү өз ара аракеттенүүсүн камсыздайт.

Моделдин алкактарында иштелип чыккан көнүгүүлөр комплекси окутуучу, текшерүүсү, тарбиялоочу функцияларды аткарат, орус тилине бөлөк тил катары окутуу процессинин рефлексиясына, жекелештирилишиен жана оптималдаштырылышына шарт түзөт. Кеп ишмердигинин бардык түрлөрүндө типологиялык кеп көнүгүүлөрү:

а) айтуучунун кеп стратегиясын жана тактикасын;

б) кырдаалдын жаңычылыгын жана баарлашуунун катышуучуларынын өз ара мамилелерин актуалдаштырууну;

в) сүйлөөчүлөрдүн кеп активдүүлүгүнүн жана өз алдынчалуулугунун белгилүү деңгээли;

г) айтуулардын вербалдык жана түзүмдүк ар түрдүүлүгү (Н.А.Ахметова, С.А. Елебесова, Е.И.Пассов, И.В. Рахманов, В.Л. Скалкин, С.Ф. Шатилов, А.Н. Щукин).

Өзгөчө көңүлдү биз окутуучу, б.а. метакогнитивдүү көндүмдөрдү өнүктүрүүгө, окуучуларда натыйжалуу окуучулук стратегияларды, өз алдынчалуулукту, автономиялуулукту жана рефлексияны иштеп чыгууга бөлөбүз. Лингводидактикалык камсыздоо окутуучуга студенттердин чет тилдик кесиптик ишмердикке карата теоретикалык жана практикалык даярдыгын эң натыйжалуу уюштурууга, өздөштүрүлгөн тилдик материалдын системалаштырылышына жана жалпылануусуна, чыгармачылык мүмкүндүктөрүн өнүктүрүүгө, ошондой эле текшерүүчү жана коррекциялоочу функцияларды жүзөгө ашырууга мүмкүндүк берет. Пайдалануунун ар бир баскычында (рецепттик-репродуктивдүү, коммуникативдик-жөнгө салуучу, креативдик-конструкциялоочу) тилдик жана кептик көнүгүүлөр системасы коммуникативдик компетенцияны кумулятивдүү өнүктүрөт жана өркүндөтөт. Ал эми оозеки жана жазуу жүзүндөгү чет тил кебинин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруу процессинде окутуунун интерактивдүү методдоруна өтүү билим берүү процессин оптималдаштырууга жана интенсивдүү кылууга, орус тилин бөлөк тил катары окутуудагы компетенттүүлүк ыкмасына өтүүгө мүмкүндүк берет. Түзүм көз карашынан көнүгүүлөр жана тапшырмалар комплекси изилдөөдө окуп-үйрөнүлүп жаткан тилдик материалдын өз алдынчалык даражасы жана саны боюнча бөлүштүрүлгөн, жыштык белгиси боюнча бөлүштүрүлүүчү көнүгүүлөр түрүндө келтирилген: бул имитациялык, трансформациялык, кеп алдындагы, кептик, эвристикалык көнүгүүлөр.

Изилдөөдө кеп алдындагы, кептик жана эвристикалык көнүгүүлөрдү чыгармачыл мүнөздөгү, спонтандуу оозеки жана жазуу кебинин көндүмдөрүн жана жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө карата багытталган кеп көнүгүүлөрү көп болуу менен пайдалануу зарылдыгы илимий жактан негизделген.

«Кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде тилдик эмес факультеттердин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруу боюнча окутуунун методикалык системасын тажрыйбалуу-эксперименталдык текшерүү» аталышындагы III бапта

эксперименталдык изилдөөнүн гипотезасы калыптандырылышкан; студенттердин кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде жождун тилдик эмес факультетинин студенттеринин коммуникативдик компетенциясынын калыптандырылышынын көрсөткүчтөрү иштелип чыгарылган; ушул компетенциянын калыптануусунун эксперимент алдындагы жана эксперименттен кийинки текшерүүлөрү жүргүзүлгөн; тажрыйбалуу-эксперименталдык иштин жүрүшү жана жыйынтыктары баяндалат. Изилдөөнүн тажрыйбалуу-эксперименталдык базасы: Ж.Баласагын ат. КУУ, табигый илимдер факультеттери, 180 студент. Эксперименталдык окутууга текшерүүчү жана эксперименталдык топтор ишке тартылышкан. Бул топтордо окушкандар ар түрдүү шарттарда болушкан.

Констатациялоочу экспериментти жүргүзүү маалында тилдик эмес факультеттердин студенттеринин кеп маданиятын өнүктүрүү аспектиндеги коммуникативдик компетенциянын критерийлери жана көрсөткүчтөрү, ошондой эле калыптандырылуу деңгээлдери иштелип чыгарылышкан. Тестирлөө, оозеки аңгемелешүү критерийлердин ар бири боюнча бөлүнгөн компетенциялардын калыптануусунун баштапкы деңгээлин аныктоо үчүн жүргүзүлгөн. Маалыматтарды иштеп чыгуунун жыйынтыктары, студенттерде, негизинен, коммуникативдик компетенциянын калыптануусунун төмөн жана орточо деңгээлдери көп болуп турганын көрсөткөн, бул эксперименталдык иштин даярдоо баскычы үчүн өбөлгө болуп кызмат кылган, анда орус тилинин практикалык курсун изилдөө учурунда компетенттүүлүк ыкма көз карашынан окутуусулар жана студенттер алар меен иш алып барыша турган окуу китептери, окуу куралдары, методикалык материалдар талдоого алынышкан. Констатациялоочу эксперименттин жүрүшүндө тилдик эмес факультеттердин студенттеринин кеп баарлашуусуна окутулгандыгын жетишсиз деңгээли тууралуу божомолдоолор тастыкталган, табигый илимдер адистиктеринин студенттеринде кеп маданияты аспектинде кептик кесипкөй баарлагуу процессинде пайда болуучу кыйынчылыктар аныкталышкан, калыптандыруучу эксперименталдык окутуу программасынын негизине салынган темалар жана кырдаалдар белгиленген.

Окуу процесси эксперименталдык окутуунун жүрүшүндө кесипкөй темалардын негизинде курулган. Калыптандыруучу эксперименттин өзгөчөлүгү мурда окулганды активдештирүүдө, студенттердин окуу-кесиптик потенциалын ишке ашырууда, окутууну химиялык, биологиялык терминология, окутунун грамматикалык моделдери, интерактивдүү методдору менен каныктырууда, кесиптик кеп баарлашуусунун зарыл болгон көндүмдөрү жана жөндөмдөрүн андан ары өнүктүрүүдө, демек, окуучулардын келечектеги кесиптик ишмердигине максималдуу багытталууда жана окуу процессинде жана кинөйинки кесиптик ишмердигинде зарыл боло турган материалдаожы өздөштүрүүнү камсыздоодо камтылып турган.

Констатациялоочу текшерүү ишиндеги көндүмдөрдү талдоого алуу, студенттердин кеби адистиктин терминологиялык лексикасынан, кеп этикетинин формулаларынан дээрлик ажыратылгандыгын күбөлөндүрүп турат; студенттердин кебинде лексикалык-грамматикалык каталардын көп саны бар

болгон, окуучулар байламталарды жана жөндөмө мүчөлөрүн туура эмес пайдаланышкан. Монолог кебир түзүү учурунла студенттер тышкаркы маалыматты кошушкан, алардын тексттери оргикалык жактан курулбаган болуп, сөздү пайдалануунун тактыгы бузулган, кеп жакыр болуп, көркөмсүз болуп угулган.

1-таблица. Кеп маданиятын өнүктүрүү процессиндекесиптик баарлашуу көндүмдөрүнүн калыптануусунун көрсөткүчтөрү. Текшерүүчү топ. 82 студент

Коммун. компет. калыптануу деңгээлдери	Көндүмдөр							
	Суроолорду түзүп жана аларга жооп берүү		Диалог. кеп		Монолог. кеп		Кеп маданиятын сактоо менен өздүк мисалдары менен сүрөттөө	
	Эксп. алдындагы текшерүү	Экс. кийинки текшерүү	Эксп. алдындагы текшерүү	Экс. кийинки текшерүү	Эксп. алдындагы текше рүү	Экс. кийинки текше рүү	Эксп. алдындагы текшерүү	Экс. кийинки текшерүү
жогору		6 %		5 %				
орточо	59 %	70 %	55 %	60 %		15 %		10 %
төмөнкү	4%				42%	49 %	43 %	48 %

2-таблица. Кеп маданиятын өнүктүрүү процессиндекесиптик баарлашуу көндүмдөрүнүн калыптануусунун көрсөткүчтөрү. Эксперименталдык топ. 78 студент.

Коммун. компет. калыптануу деңгээлдери	Көндүмдөр							
	Суроолорду түзүп жана аларга жооп берүү		Диалог. кеп		Монолог. кеп		Кеп маданиятын сактоо менен өздүк мисалдары менен сүрөттөө	
	Эксп. алдындагы текшерүү	Экс. кийинки текшерүү	Эксп. алдындагы текшерүү	Экс. кийинки текшерүү	Эксп. алдындагы текшерүү	Экс. кийинки текшерүү	Эксп. алдындагы текшерүү	Экс. кийинки текшерүү
жогору		89%				7.9%	7.5%	9%
орточо	80%		60%	85%		80%		86%
төмөнкү	5%		10%		46%		50%	

Калыптандыруучу экспериментте биз көнүгүүлөр комплексин пайдаландык. Мазмуну боюнча көнүгүүлөр комплексинде төмөнкү тапшырмалар жана көнүгүүлөр берилген:

1) баарлашуунун лексикалык-грамматикалык каражаттарын окутууга бет алынган жана окуучулардын лингвистикалык компетенциясын калыптандырууга (өркүндөтүүгө) багытталышкан сүйлөмдрдүн курууга байланышкан тапшырмалар;

2) окуучулардын коммуникативдик стратегияларын, анын ичинде максаты студенттердин стратегиялык жана прагматикалык компетенцияларын өркүндөтүү болуп саналган баарлашуунун туура стилин тандоо стратегиясын калыптандырууга багыт алган тапшырмалар;

3) аннотациялоо жана рефераттоо каражаттарын, жазуу жүзүндөгү жана оозеки коммуникациялар ортосундагы айырмачылыкка, жазуу клишелерин өздөштүрүүгө, б.а. дискурсивдүү компетенцияга окутууга багытталган тапшырмалар;

4) баарлашуунун стилистикалык ритрикалуу каражаттары, эмфатикалык ынандыруу каражаттары менен таанышууга багытталган тапшырмалар;

5) фондук билимдерди өнүктүрүү, б.а. социалмаданий компетенциянын өстүрүү үчүн тапшырмалар;

б) лингвистикалык компетенцияна өнүктүрүүгө, стилистикалык айырмачылыктарды аңдап-билүүгө багытталган изилдөөчүлүк милдеттер, билдирүүнүн, тексттин логикалуулугун тургузууга, көркөмдүк дискурсуна, сөз пайдалануунун тактыгына карата көнүгүүлөр.

Тапшырмалардын бул тиби ошондой эле студенттердин курал-жарактуу окуу, эвристикалык көндүмдөрүн өнүктүрүүгө карата айкын көрүнгөн багытына ээ.

Констатациялоочу жана эксперименттен кийинки баскычтагы кеп баарлашуусунун көндүмдөрүнүн жана жөндөмдөрүнүн калыптануу деңгээлдерин аныктоого багытталган тапшырмаларды аткаруунун жыйынтыктары 1, 2, 3, 4-таблицаларда, 1-диаграммада келтирилген.

3-таблица. Кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде студенттердин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун динамикасы.

Текшерүүчү топ.

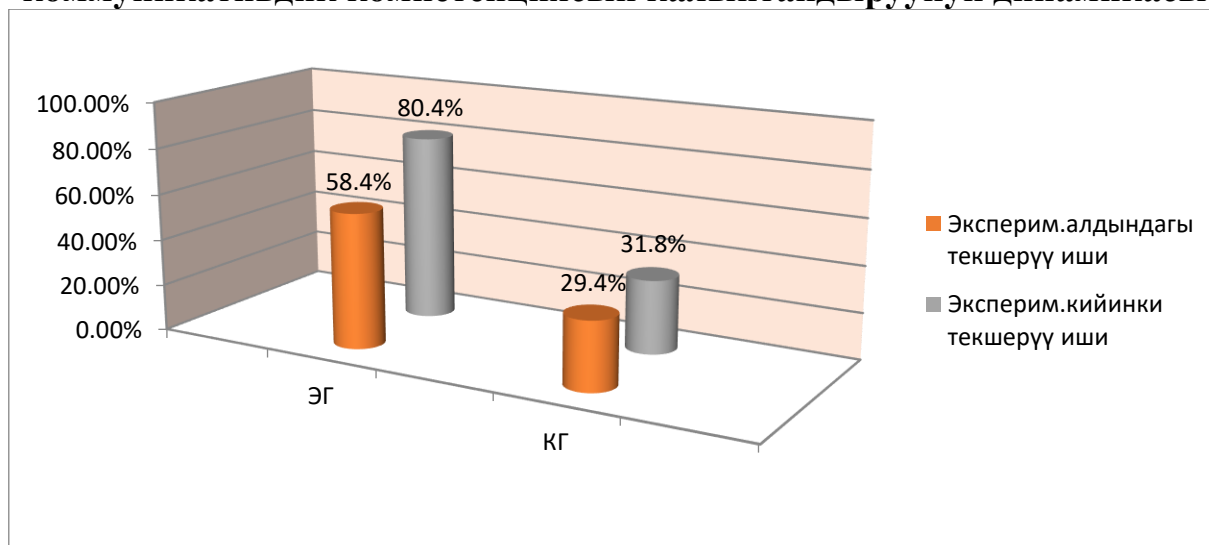
Студенттердин саны: 82	Тестирлөө. Балдары	Оозеки аңгемелешүү. Балдары	Кеп маданиятынын ченемдерине шайкештиги: сөз колдонуунун тактыгы, көркөмдүк, лакондуулугу ж.б.у.с.	Орточо деңгээли
Эксперим.алдындагы текшерүү иши	39	35.4	30%	29.4 %
Эксперим.кийинки текшерүү иши	60	59.9	47%	58.4 %

4-таблица. Кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде студенттердин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун динамикасы.

Эксперименталдык топ.

Студенттердин саны: 78	Тестирлөө. Балдары	Оозеки аңгемелешүү. Балдары	Кеп маданиятынын ченемдерине шайкештиги: сөз колдонуунун тактыгы, көркөмдүк, лакондуулугу ж.б.у.с.	Орточо деңгээли
Эксперим.алдындагы текшерүү иши	38	35.2	31.5 %	31.8 %
Эксперим.кийинки текшерүү иши	80	75.5	75.8 %	80.4 %

1-диаграмма. Кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде студенттердин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун динамикасы

Калыптандыруучу эксперименттин эксперименттен кийинки текшерүү ишин талдоого алуунун жыйынтыктары, түзүмдүк-мазмундуу моделде билдирилген окуу процессин уюштуруунун өзгөчөлүгүнөн студенттердин кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде коммуникативдик компетенцияны калыптандыруунун деңгээлинин көз карандылыгы тууралуу алып чыгарылган гипотезанын аныктыгын тастыкташты.

ЖАЛПЫ КОРУТУНДУЛАР

Жогорку кесиптик билим берүүгө карата коюлган заманбап талаптар, негизинен, студенттерде кеңири предметтик тармактагы компетенттүүлүктү, туруктуу жаңырып туруучу маалыматтык чөйрө шарттарында жаңы технологияларды өздөштүрүү гана эмес, аларды алып жана жаратуу жөндөмүн дагы калыптандырууда, өзүнүн коммуникативдик-кептик мүмкүндүктөрүнөн улам атаандаштыкка жөндөмдүү болуусунда камтылып турат.

Изилдөөнүн натыйжасында орус тилинин практикалык курсун изилдөөнүн кесиптик багытын ишке ашыруунун түзүмдүк-мазмундуу модели иштелип чыгарылган жана илимий жактан негизделген, анын максаты – студенттердин коммуникативдик компетенциясын натыйжалуу калыптандырууну студенттердин кесиптик-маанилүү инсандык сапаттарын, мындан ары эмгек ишмердигинде зарыл боло турган чет тилдик кеп ишмердигинин билимдерин, көндүмдөрүн жана жөндөмдөрүн өнүктүрүүнүн эсебинен камсыздоо.

Жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде калыптандыруунун натыйжалуу жол-жоболорунун модели аны ишке ашыруу кеп маданиятын өнүктүрүүнүн аспектинде коммуникативдик компетенцияны багытталган өнүктүрүүнү жана өркүндөтүүнү камсыздай турган атайын калыптандырылган жана түзүмдөштүрүлгөн процесс схемасын түшүндүрүп турат. Тилдик эмес факультеттердин студенттерин даярдоо процессинде

коммуникативдик компетенцияны калыптандыруу тармагындагы жетишкендиктерге талдоо жүргүзүү жождордун студенттерин даярдоодо кеп маданиятын калыптандырууга карата комплекстүү киришүүгө мүмкүндүк берет.

Сунушталган моделде окутуунун репродуктивдүү, маалыматтык тибинен таш тартуу конструкцияланган; калыптандыруучу эксперимент программасын иштеп чыгуу учурунда окутуунун интерактивдүү методдорун пайдалануунун, активдүү кептик ишмердикке киришүүнүн кесепеттери божомолдонгон. Жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин кеп маданиятын өнүктүрүү процессиндеги коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун сунушталып жаткан методикасынын модели төмөнкү принциптерге негизделет: коммуникативдүүлүк, интерактивдүүлүк, креативдүүлүк, диалогдук, окуучулардын эне тилин эсепке алуу.

Тургузулган моделдин негизинде долбоорлоштурулган кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенциясын калыптандыруу методикасы «Прогресс. Билим берүү. Жаштар» окуу куралын, студенттердин когнитивдүү чөйрөсүнүн өнүгүүсүнө шарт түзө турган мазмундуу база катары көнүгүүлөр комплексин пайдаланууга таянат жана орус тилин кесиптик ишмердиктин милдеттерин чечүү үчүн колдонууга даяр компетенттүү адисти калыптандыруу үчүн шарттарды камсыздайт.

Калыптандыруучу эксперименттин натыйжасында табигый илимдер факультеттеринин студенттеринде кеп маданиятынын ченемдик, коммуникативдик, этикалык көндүмдөрү пайда болгон. Кеп маданиятына карата маанилүү чек, жогорку квалификациялуу, орус тилинин билимдеринин негизинде кесиптик ишмердикте жогорураак инсандык деңгээлге жетишүүдө өзүн-өзү өркүндөтүүгө умтулган адистин кесиптик чеберчилигинин маанилүү түзүүчүсүнө карата аң-сезимдүү мамиле калыптанган.

Кеп маданиятын өнүктүрүү процессинде жождордун табигый илимдер адистиктеринин студенттеринде коммуникативдик компетенцияны калыптандыруунун иштелип чыгарылган комплекстүү методикалык системасын түзүмдүк-мазмундуу моделдин негизинде апробациялоо текшерүүчү топтун студенттерине салыштырмалуу эксперименталдык топтун окуучуларынын теоретикалык билимдеринин, тилдик көндүмдөрүнүн жана кептик жөндөмдөрүнүн жогорураак деңгээли тууралуу күбөлөндүрүп турат, бул төмөнкүдөй корутунду жасоого мүмкүндүк берет: интерактивдик методдордун негизинде табигый илимдер адистиктеринин студенттеринин кептик маданиятын өнүктүрүү процессинде коммуникативдик компетенцияны калыптандыруунун эксперименталдык методикасы натыйжалуу жана максатка ылайыктуу. Андан тышкары, изилдөөнүн жүрүшүндө алынган жыйынтыктар лөокутуунун бул методикалык системаны орус тилин бөлүк тил катары окутуунун практикасындагы келечектүү багыттардын бири катары эсептөөгө мүмкүндүк беришет.

Изилдөөнүн мазмуну автордун төмөнкү эмгектеринде чагылдырылган:

1. Дуйшонбекова, Г. Прогресс. Образование. Молодежь. [Текст]: Учеб. пособие для занятий по практическому курсу рус. языка/[Н.А.Ахметова, Г.Дуйшонбекова, А.Н.Есенкулова и др.]. – Бишкек, 2005. – 140 с.
2. Дуйшонбекова, Г. Самостоятельная работа на занятиях практического курса русского языка [Текст]:/ Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына- № 7 - 2014 - С.141-143.
3. Дуйшонбекова, Г. Профессионально-ориентированное обучение студентов национальных групп на занятиях русского языка [Текст]: / Г.Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - №7 - 2006 - С.215-217.
4. Дуйшонбекова, Г. Роль текста в обучении русскому языку [Текст]: / Г.Дуйшонбекова // Межвуз. научно-практ. конф. // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына -2008. - С.92-95.
5. Дуйшонбекова, Г. Активизация мыслительной деятельности студентов на занятиях русского [Текст]: / Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - 2010 г. - с.103-107
6. Дуйшонбекова, Г. Роль занятий русского языка в развитии связной речи студентов [Текст]: / Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - №1 - 2011. - С. 144 - 146.
7. Дуйшонбекова, Г. Развитие интереса к занятиям русского языка у будущих специалистов [Текст]: / Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - №1- 2011. - С.147-149.
8. Дуйшонбекова, Г. Совершенствование речи будущих специалистов на занятиях русского языка посредством работы по картине [Текст]: // Г.Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - 2011. - С. 298-300.
9. Дуйшонбекова, Г. Обучение чтению – один из видов совершенствования русской речи как неродной [Текст]: / Г.Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - № 5. - 2011. - с.85-87.
10. Дуйшонбекова, Г. Реферирование – одна из разновидностей самостоятельной работы студентов [Текст]: / Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - № 1. - 2012. - с.276 - 278.
11. Дуйшонбекова, Г. Роль текста в совершенствовании речевой компетенции [Текст]: / Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - 2013. - с.272 - 275.
12. Дуйшонбекова, Г. Словарная работа на занятиях русского языка один из способов повышения языковой культуры студентов [Текст]: / Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - 2013. - с. 195 - 197.
13. Дуйшонбекова, Г. Формирование коммуникативной компетенции на основе работы с текстом при обучении русскому языку [Текст]: / Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - 2014. - с.320 - 323.
14. Дуйшонбекова, Г. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе работы с текстом на уроках русского языка [Текст]: / Г. Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - 2014. - с. 128 - 131.

15. Дуйшонбекова, Г. Роль текста в формировании коммуникативной компетенции студентов национальных групп неязыковых факультетов при обучении русскому языку [Текст]:/Г.Дуйшонбекова //- Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - 2014. - с. 125 - 131.

16. Дуйшонбекова, Г. Развитие связной речи студентов как важный аспект при обучении русскому языку [Текст]:/Г.Дуйшонбекова, А.Ш.Кочкорбаева //Вестник КГУ им.Арабаева – 2014. С.62-64.

17. Дуйшонбекова, Г. Результативность самостоятельной работы студентов на занятиях русского языка [Текст]:/Г.Дуйшонбекова, А.Ш.Кочкорбаева // Вестник КГУ им.Арабаева – 2014. - С.177 -179.

18. Дуйшонбекова, Г. Формирование коммуникативной компетенции студентов на основе интерактивного метода обучения в развитии культуры речи при обучении русскому языку [Текст]: / Н.А.АхметоваГ.Дуйшонбекова // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына - 2015. - с. 63 - 66.

19. Дуйшонбекова, Г. Формирование коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов в процессе развития культуры речи на занятиях русского языка [Текст]:/Г.Дуйшонбекова // XXIV Межд. научно-практ. конф. «Гуманитарные науки в XXI веке». - Москва. Изд-во «Спутник плюс» - 2015. – с. 105-109. - www/sputnikplus.ru.

20. Дуйшонбекова, Г. Формирование коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов вуза в процессе развития речевой культуры на основе развития письменной речи на занятиях русского языка [Текст]:/Г.Дуйшонбекова, Н.А.Ахметова // V Межд. н.-практ. конф.РФ - Чебоксары - 2015. – с. 156-159. www/interactive – plus.ru.

21. Дуйшонбекова, Г.Формирование коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов вуза в процессе развития речевой культуры на основе развития творческих способностей в обучении русскому языку [Текст]:/Г.Дуйшонбекова//VIIIМежд.н.-практ. конференция РФ-Чебоксары - 2016.- с.96-100.-www/interactive – plus.ru.

РЕЗЮМЕ

“Орус тилинин практикалык курсунун материалында тил маданиятын өнүктүрүү процессинде жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин коммуникативдик компетенцияларын калыптандыруу” темасына 13.00.02-Окутуунун жана тарбиялоонун теориясы жана методикасы (орус тили) адистиги боюнча педагогикалык илимдердин кандидатынын окумуштуулук даражасына талапкерликке жазылган Дүйшөнбекова Гүлайымдын диссертациясына.

Түйүндүү сөздөр: окутуунун интерактивдүү методдору, структуралык мазмундук модель, табигый факультеттер, текст, тексттик иш.

Изилдөөнүн объектиси: жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин тил маданиятын өнүктүрүү процессинде коммуникативдик компетенцияларын калыптандыруу.

Изилдөөнүн максаты болуп жождун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин тил маданиятын өнүктүрүүнүн негизинде коммуникативдик компетенциясын калыптандыруу боюнча структуралык-мазмундук моделин эксперименталдык текшерүү эсептелет.

Изилдөөнүн методдору. Теоретикалык: педагогикалык, методикалык жана лингвистикалык адабиятты анализдөө, орус тилинин практикалык курсу боюнча окутуу-программалык документациясын анализдөө; эмпирикалык: байкоо, аңгемелешүү, ишмердиктин натыйжаларын анализдөө, тажрыйба-эксперименталдык иш жана натыйжаларды анализдөөнүн сандык-сапаттык методдору.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы. Изилдөөдө илимий-педагогикалык жана лингвистикалык адабиятты анализдөөнүн негизинде “компетенция”, “компетенттүүлүк”, “тил маданияты” түшүнүктөрүнүн маңызы жана негизги компоненттери аныкталган, алардын өз ара шартталышы жана көз карандылыгы көрсөтүлгөн; жождордун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин тил маданиятын өнүктүрүү процессиндеги коммуникативдик компетенциясын калыптандыруунун структуралык-мазмундук модели конструкцияланган, деталдуу иштелип чыккан жана киргизилген; өзүнө окутуунун интерактивдүү методдоорунун тутумун, окутуунун принциптерин, натыйжалуулуктун критерийлерин камтыган жождордун тилдик эмес факультеттеринин студенттеринин тил маданиятын өнүктүрүү процессинде коммуникативдик моделин калыптандыруунун сунуш кылынган структуралык-мазмундук моделин натыйжалуулугу негизделген;

Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү диссертациялык изилдөөдө камтылган теоретикалык материал орус тилинин практикалык курсу боюнча табигый факультеттердин студенттерин даярдоо боюнча жумушчу программаларын жана УМКД ны иштеп чыгуу үчүн негиз болуп кызмат кылгандыгы менен аныкталат. Изилдөөнүн натыйжалары “Прогресс, Билим берүү. Жаштар” окуу колдонмосунун негизи болгон.

Иштеп чыгуулар жана модель чет жана кыргыз тилдерин окутуучулар тарабынан, атайын орто окуу жайларынын, жалпы билим берүүчү мектептердин, жождордун практикалык ишмердигинде жана дистанттык окутууда пайдаланылышы мүмкүн.

РЕЗЮМЕ

диссертации **Дуйшонбековой Гулайым** на тему **«Формирование коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов вуза в процессе развития речевой культуры: на материале практического курса русского языка»** на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – Теория и методика обучения и воспитания (русский язык).

Ключевые слова: интерактивные методы обучения, структурно-содержательная модель, естественные факультеты, текст, текстовая работа.

Объект исследования: формирование коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов вуза в процессе развития речевой культуры.

Целью исследования является экспериментальная проверка структурно-содержательной модели по формированию коммуникативной компетенции на основе развития культуры речи студентов неязыковых факультетов вуза.

Методы исследования. Теоретические: анализ педагогической, методической и лингвистической литературы, анализ учебно-программной документации по практическому курсу русского языка; эмпирические: наблюдение, беседа, анализ результатов деятельности, опытно-экспериментальная работа и количественно-качественные методы анализа результатов.

Научная новизна исследования. В исследовании на основе анализа научно-педагогической и лингвистической литературы определена сущность и основные компоненты понятий “компетенция”, “компетентность”, “речевая культура”, показана их взаимообусловленность и зависимость друг от друга; сконструирована, детально разработана, внедрена структурно-содержательная модель формирования коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов вуза в процессе развития речевой культуры; обоснована результативность предложенной структурно-содержательной модели и технологии формирования коммуникативной компетенции студентов неязыковых факультетов вуза в процессе развития речевой культуры, включающей в себя совокупность интерактивных методов обучения, принципы обучения, критерии результативности;

Практическая значимость исследования определяется тем, что содержащийся в диссертационном исследовании теоретический материал послужил основой для разработки рабочих программ и УМКД по подготовке студентов естественных факультетов по практическому курсу русского языка. Результаты исследования легли в основу учебного пособия «Прогресс. Образование. Молодежь».

Разработки и модель могут быть использованы преподавателями иностранного, кыргызского языков, в практической деятельности средних специальных учебных заведений, общеобразовательных школ, вузов а также при организации дистантного обучения.

ABSTRACT

by **Duishonbekova Gulaiym** on theme “**Formation of Communication Competence of Students of Nonlinguistic Faculties of Higher Educational Institutions in the Process of Speech Culture Development: based on Material of the Practical Course of the Russian Language**” for the degree of a Candidate of Pedagogical Sciences on Specialty 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching and Education (Russian Language).

Key words: interactive teaching methods, structure-content model, faculties of natural science, text, text work.

Object of the research: formation of communication competence of students of nonlinguistic faculties of higher educational institutions in the process of speech culture development.

Objective of the research is the experimental testing of the structure-content model on formation of communication competence based on speech culture development of students of nonlinguistic faculties of higher educational institutions.

Methods of the research: Theoretical methods: analysis of pedagogical, methodological and linguistic literature, analysis of educational-curriculum documentation on the practical course of the Russian language; Empirical methods: observation, conversation, analysis of activity results, experimental work and quantitative-qualitative methods of analysis of results.

Scientific novelty of the research.Based on the analysis of scientific-pedagogical and linguistic literature the essence and major components of such notions as “competence”, “expertise”, “speech culture” have been determined in the research, their interdependence and correlation have been demonstrated, the structure-content model of formation of communication competence of students of nonlinguistic faculties of higher educational institutions in the process of speech culture development has been elaborated and implemented; effectiveness of the suggested structure-content model and technology of formation of communication competence of students of nonlinguistic faculties of higher educational institution in the process of speech culture development has been substantiated, including the collection of interactive teaching methods, teaching principles, and effectiveness criteria.

Practical significance of the research can be determined by the fact the theoretical material presented in the dissertation has served as the basis for elaboration of the working program and teaching materials for training of students of natural science faculties on the practical course of the Russian language. The results of the research have formed the basis for textbook titled “Progress. Education. Youth.”

The materials and model can be used by teachers of foreign and Kyrgyz languages in the practical activity of secondary professional educational institutions, general education schools, higher education institutions, and for arrangement of distance learning.

Подписано в печать 25.09.2018 г. Формат 60x84_{1/16}.
Бумага офсетная.
Объем 1,5 п.л,

Отпечатано в «Окуу китеби» КАО
г. Бишкек, бул. Эркиндик, 25
Тел.: 0 (312) 62 23

